

Designing an Educational Model based on Creative Drama to Improve Communication Problems of Orphans and Vulnerable Children

Sahel Mortazavi | M.A. in Education for Preschool Dept., Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
Mehdi Dastjerdikazemi | Associate Professor, Psychology and Education of Exceptional Children Dept., Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
Amene Aali* | Assistant Professor, Education Dept., Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Abstract

Orphans and vulnerable children have many problems, including communication problems, especially language problems and poor vocabulary, and creative drama with a good background in the development of communication skills can be effective in improving these problems. Therefore, the present study was conducted with the aim of designing an educational model based on creative drama in order to improve the communication problems of orphaned and vulnerable children. The present study was conducted with a combined approach in two stages. In the qualitative part, the components of the educational model based on creative drama and the order and sequence of these components were identified through systematic review of resources, and in the quantitative part, the validity of the designed model was assessed quantitatively using a questionnaire. Finally, the educational model was designed based on qualitative analysis and extraction of main and repetitive themes in the sources. The components of this model were defined according to the main stages of educational design (problem analysis, design, implementation, evaluation, correction and revision). To implement the model in the educational environment of orphans and vulnerable children, eight educational steps (determining the content, introducing the course, performing the language development pre-test, performing motor training, demonstration practice, improvisation practice, performing creative drama and performing pre-test) were suggested. The validity of the model was confirmed by experts according to descriptive analysis and chi-square test results

Keywords: educational model, creative drama, communication problems, orphans and vulnerable children, design education

* Corresponding Author: amene.aali@gmail.com

How to Cite: Mortazavi, S., Dastjerdikazemi, M., & Aali, A. (2022). Designing an educational model based on creative drama to improve communication problems of orphans and vulnerable children. *Educational Technologies in Learning*, 5(17), 63-84. doi: 10.22054/jti.2023.71970.1360

طراحی الگوی آموزش مبتنی بر نمایش خلاق به منظور بهبود مشکلات ارتباطی کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست

کارشناسی ارشد آموزش و پرورش پیش از دبستان، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

سیده ساحل مرتضوی شالی

دانشیار، گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنائی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

مهدی دستجردی کاظمی

استادیار گروه آموزش و پرورش، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

آمنه عالی*

چکیده

کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست دارای مشکلات متعددی از جمله مشکلات ارتباطی به ویژه مشکلات زبانی و ضعف واژگان هستند و نمایش خلاق با داشتن پیشینه‌ی مناسب در زمینه‌ی توسعه‌ی توانایی‌های ارتباطی می‌تواند در بهبود این مشکلات مؤثر باشد. لذا پژوهش حاضر با هدف طراحی الگوی آموزش مبتنی بر نمایش خلاق به منظور بهبود مشکلات ارتباطی کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست انجام گرفت. پژوهش پیش‌رو با رویکرد ترکیبی و در دو مرحله انجام شد. در بخش کیفی مؤلفه‌های الگوی آموزش مبتنی بر نمایش خلاق و ترتیب و توالی این مؤلفه‌ها از طریق مرور نظام‌مند منابع مشخص شد و در بخش کمی اعتبار الگوی طراحی شده به روش کمی و با استفاده از پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت، الگوی آموزشی بر اساس تحلیل کیفی و استخراج مضامین اصلی و پرتکرار در منابع طراحی شد. مؤلفه‌های این الگو طبق مراحل اصلی طراحی آموزشی (تجزیه و تحلیل مشکل، طراحی، اجرا، ارزشیابی، اصلاح و تجدیدنظر) تعریف شدند. برای اجرای الگو در محیط آموزشی کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست هشت گام آموزشی (تعیین محتوا، معرفی دوره، اجرای پیش‌آزمون رشد زبان، انجام تمرین حرکتی، تمرین نمایشی، تمرین بداهه‌پردازی، اجرای نمایش خلاق و اجرای پس‌آزمون) پیشنهاد شد. اعتبار الگو نیز طبق تحلیل توصیفی و نتایج آزمون‌های دو، از نظر متخصصان تأیید گردید. بر اساس این یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که الگوی آموزشی مبتنی بر نمایش خلاق با هدف توسعه واژگان کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست، قابلیت استفاده برای همه کودکان دارای مشکلات ارتباطی از نوع واژگانی دارد؛ مشروط بر اینکه مخاطبان الگوی آموزشی دارای اختلال خاصی نباشند و ضعف واژگانی آن‌ها مربوط به شرایط محیطی باشد.

کلیدواژه‌ها: الگوی آموزشی، کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست، طراحی آموزشی، نمایش خلاق، مشکلات ارتباطی

مقدمه

افراد برای حضور در اجتماع به گونه‌ای که از مزایای آن بهره‌مند شوند و از خطرات آن دوری کنند نیازمند برخورداری از مهارت‌های اجتماعی هستند. قریب به همه‌ی مهارت‌های اجتماعی بر پایه‌ی ارتباط شکل می‌گیرند. لذا مهارت‌های ارتباطی^۱ نقش حیاتی در زندگی افراد بر عهده دارند (Alfano & Beidel, 2011)، دوران کودکی به‌ویژه سنین پیش‌دبستانی دوران ظهور و بروز بنیادین این مهارت‌ها شناخته شده است. در این سنین کودکان آمادگی مناسبی برای یادگیری و ارتقاء مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی دارند. زبان که از مهم‌ترین ابزارهای بشر برای ارتباط است در این سنین، دوره حساس رشد خود را طی می‌کند و باید گفت که توانایی زبانی کودکان پیش از دبستان بهترین پیش‌بین مهارت‌های بعدی است (Burchinal et al., 2016).

خانواده از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر ایجاد و رشد مهارت‌های ارتباطی است و به‌عنوان اولین، مؤثرترین و دیرپاترین نهادی است که با کودکان در ارتباط است و نقشی تعیین‌کننده در شکل‌گیری شخصیت آنان دارد. طبق نظریه‌ی سیستم‌های بوم‌شناختی برنر^۲ هیچ موقعیت ریزسیستمی دیگری از نظر قدرت و گستردگی تأثیر با خانواده برابری نمی‌کند (Berque, 2008؛ ترجمه سیدمحمدی، ۱۳۹۵). شرایط نامساعد خانوادگی در دوران رشد، شخص را با مشکلات متعدد فردی و اجتماعی روبه‌رو خواهد کرد (Mthombeni, 2013) که یکی از مهم‌ترین این شرایط نامساعد بی‌سرپرستی یا بدسرپرستی است.

کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست به دلایل متفاوت از محیط امن خانوادگی محروم هستند. این کودکان در سنین پیش‌دبستان که زبان، گفتار و انواع مهارت‌های اجتماعی، رشد مطلوب خود را آغاز کرده است در معرض تنش‌های خانواده و محیط قرار دارند (Gonzalez et al., 2017). شرایط این کودکان اغلب به‌صورتی است که محیط برای رشد طبیعی غنای لازم را ندارد و این فقر محیطی بر روند رشد، از جمله رشد ارتباطی و زبانی، تأثیرات منفی خواهد داشت (Pears et al., 2011).

تکامل زبان و کلام برای کودکان بر سایر جنبه‌های رشد آنان مانند ارتباط با همسالان، پیشرفت تحصیلی و تکامل رفتاری-هیجانی تأثیر عمیقی دارد. مشکلات زبانی ارتباط مؤثر کودکان را دچار مشکل می‌کند و این ضعف ارتباطی می‌تواند زمینه‌ساز مشکلات دیگری

---

1. communication Skills

2. bromphen brenner's ecological systems theory

گردد (Aarts et al., 2011). تحقیقات نشان داده است تأثیرات ماندگار استرس به ندرت می‌تواند نتیجه یک اتفاق حاد و جدی باشد بلکه خطرات اصلی ناشی از رخدادهایی هستند که بخشی از آن‌ها عوامل مزمن یا پرتکرارند (Farrell, 2012؛ ترجمه به پژوه و محمودی، ۱۳۹۳). مشکلات ارتباطی طولانی مدت در همین دسته بندی قرار دارند؛ بنابراین توجه به مشکلات ارتباطی و تلاش برای بهبودشان ضروری به نظر می‌رسد.

مشکلات ارتباطی شامل نارسایی‌هایی در زبان، گفتار و ارتباط است (APA, 2013؛ ترجمه‌ی یانس و همکاران، ۱۳۹۲)، لذا راهکار مناسب باید قادر به بهبود بخشیدن به عملکرد کودکان در این سه حوزه باشد. کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست در شرایطی زندگی می‌کنند که مراقبی مناسب و همچنین زمان مناسب و کافی برای توجه به آنان وجود ندارد. اگر این کودکان دچار مشکلات ارتباطی (نارسایی‌هایی در زبان، گفتار و ارتباط) نیز باشند شرایط دشوارتر خواهد شد. این مشکلات که طبق مطالعات پژوهشی، شیوع ۵۰ درصدی در بین کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست دارد (ظریف، ۱۳۹۲).

کودکان دارای مشکلات ارتباطی از دو جهت در معرض آسیب هستند. اول آن‌که ناتوانی در بیان خود و برقراری ارتباط مناسب با دیگران ممکن است نیاز و مشکلی را در کودک مسکوت نگه دارد (King, 2016 و Kapitan, 2017) و این پوشیدگی آن‌قدر مزمن گردد که به اختلال بیانجامد (Hatoum et al., 2018) و دوم آن‌که مشکلات ارتباطی عواقبی چون دوری از همسالان و ناتوانی در دوست‌یابی را به دنبال دارد که می‌تواند به رفتارهای ناهنجاری چون پرخاشگری، انزوا و رفتارهای اضطراب‌گونه منجر گردد (Huang et al., 2010). مادامی‌که مشکلات به اختلال تبدیل نشده باشد می‌توان با روش‌هایی مانند مشاوره، ایجاد تغییرات محیطی و مداخله‌های غیرمستقیم با استفاده از فعالیت‌های کودک محور به بهبود آن کمک کرد.

از توجهی که در دوران اخیر به تمایلات کودکان به ویژه گرایش آنان به بازی شده است می‌توان عملی‌ترین فعالیت نزدیک به علاقه‌ی آنان که قابل کاربرد در مشاوره و مداخلات آموزشی است را نمایش خلاق^۱ دانست. نمایش خلاق تلفیقی از قصه، بازی و نمایش است و به اعتقاد (Chambers, 1970؛ ترجمه‌ی قزل‌ایاغ، ۱۳۹۲) بخشی از طبیعت کودک است زیرا که کودکان همه‌ی سرزمین‌ها و فرهنگ‌ها بیشترین وقت فراغت خود را به اجرای نمایش و درگیر شدن در ماجراهای تخیلی می‌گذرانند.

1. creative drama

طبق مطالعات تجربی، نمایش، به‌عنوان اصلی‌ترین جزء نمایش خلاق، قادر به کاهش مشکلات ارتباطی (صالحی و همکاران، ۱۳۹۴)، تقویت مهارت‌های زبانی (Mpella & Evaggelinou, 2018)، بهبود بخشیدن به توانایی‌های ارتباطی، (Mpella & Evaggelinou, 2018؛ Priyadarshini, 2005 و کلانتری و همکاران، ۱۳۹۸)، مهارت‌های گفتاری در کودکان (Gokturk et al., 2020) و بهبود گنجینه‌ی واژگانی آنان (محمدی فریمان، ۱۳۹۴) است. بازی نیز که از سه جزء اصلی نمایش خلاق است در بهبود مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی کودکان (بری‌مانی و همکاران، ۱۳۹۷ و ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۸) و مهارت‌های زبانی آنان (نادری و همکاران، ۱۳۹۵) موفق بوده است. قصه نیز به‌عنوان جزء دیگر نمایش خلاق موجب تقویت هوش کلامی (متنی و همکاران، ۱۳۹۵)، بهبود رفتارها و مهارت‌های اجتماعی (کریمی و امیری مجد، ۱۳۹۵ و زمانیان، ۱۳۹۶) و بهبود مهارت‌های ارتباطی (سپه‌وندی و همکاران، ۱۳۹۸ و لعلی و همکاران، ۱۳۹۸) و زبانی (اصغری و همکاران، ۱۳۹۷) می‌شود. نتایج فراتحلیل Ulubey (2018) بر ۶۳ پژوهش نیز حاکی از اثربخشی مداخلات مبتنی بر نمایش خلاق بر بهبود مهارت‌های ارتباطی کودکان است.

با توجه به یافته‌های پژوهشی موجود، می‌توان انتظار داشت آموزش کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست به روش نمایش خلاق موجب بهبود مشکلات ارتباطی آنان گردد. بر این اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر تدوین الگویی برای آموزش است که با کاربرد نمایش خلاق به بهبود مشکلات ارتباطی این کودکان بیانجامد.

روش

این پژوهش در دسته‌ی مطالعات کاربردی قرار می‌گیرد. رویکرد پژوهش، ترکیبی (کیفی و کمی) است. در بخش کیفی از روش مرور منظم منابع کتابخانه‌ای اعم از کتاب، مقاله و گزارش‌های پژوهشی استفاده شد و در بخش کمی برای اعتباریابی الگو، روش پیمایشی به کار برده شد.

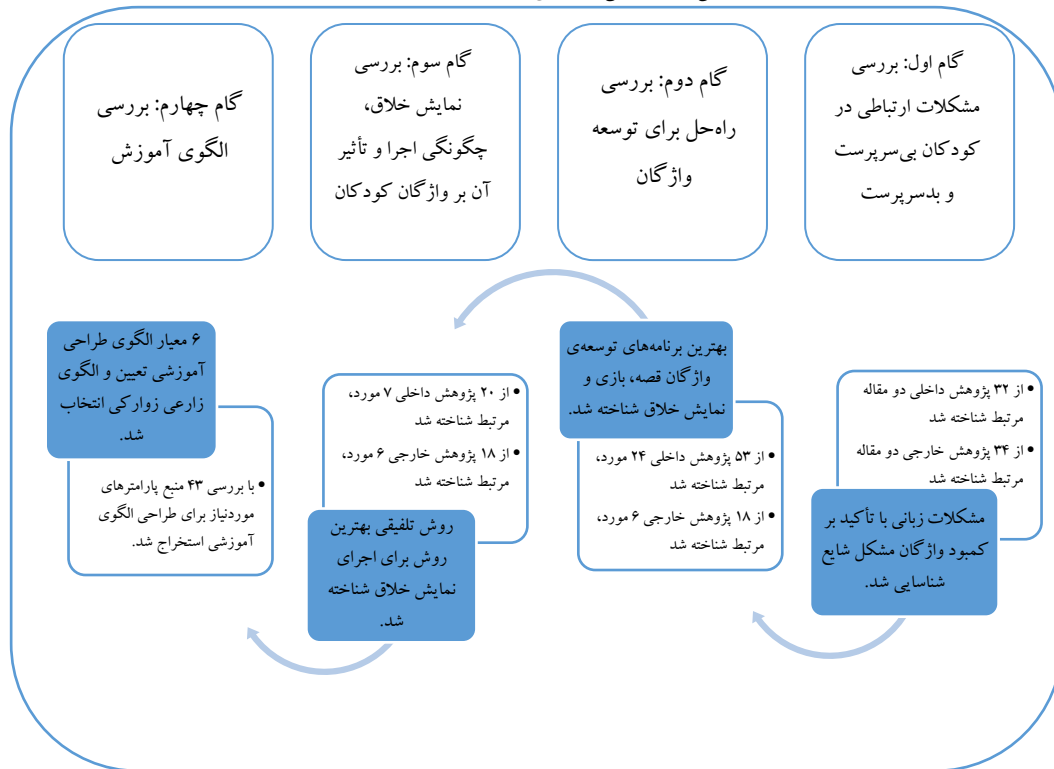
جامعه‌ی موردنظر برای تدوین الگوی آموزشی در مرحله کیفی، شامل تمامی منابع علمی منتشرشده در پایگاه‌های اطلاعاتی است که با کلیدواژه‌های موردنظر، شامل کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست دارای مشکلات ارتباطی، تقویت واژگان و زبان‌آموزی، نمایش خلاق و طراحی الگوی آموزش، قابل جستجو است. برای این جامعه آثار منتشرشده در

سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۹ (۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰) مدنظر قرار گرفت که در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی مگیران، نورمگز، ایرانداک و پورتال جامع علوم انسانی و پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی پروکوئست^۱، اشپرینگر^۲، ساینس دایرکت^۳، اریک^۴ و گوگل اسکالر^۵ قابل‌دستیابی است. پس از جمع‌آوری منابع و مرور عنوان و چکیده، مواردی که دقیقاً به موضوع مشکلات ارتباطی کودکان و مداخله از طریق نمایش خلاق پرداخته بودند به‌صورت هدفمند انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفتند.

گردآوری داده‌ها در چهار گام انجام شد که هر گام مراحل شش‌گانه‌ی ۱-تعیین کلیدواژه‌های موردنیاز، ۲-تعیین معیارهای منابع، ۳-تعیین پایگاه‌های معتبر و در دسترس برای یافتن منبع، ۴-یافتن منابع و دسته‌بندی آن‌ها، ۵-بررسی منابع در هر دسته و تعیین منابع مرتبط و ۶-بررسی منابع منتخب و تحلیل یافته‌ها را طی کرده است و نتیجه‌ی هر گام داده‌های شروع گام بعدی را فراهم کرده است:

-
1. ProQuest
  2. Springer
  3. Science Direct
  4. Eric
  5. Google Scholar

شکل ۱. مراحل بررسی در مرور سیستماتیک

به منظور تدوین الگوی آموزش ابتدا مشکلات ارتباطی کودکان بی سرپرست و بدسرپرست بررسی شد و کمبود واژگان به عنوان مشکل اصلی شناسایی شد سپس روش های رفع مشکل شناسایی شده، مورد بررسی قرار گرفت. پس از مشخص شدن راه حل ها، نمایش خلاق به عنوان راه حل برگزیده و منابعی برای شناخت و بررسی اثربخشی آن مطالعه شد. در نهایت، برای طراحی یک الگوی آموزشی نیاز به انتخاب یک الگوی مناسب طراحی آموزشی بود که مراحل کار را به طور علمی و قابل اجرا در خود جای داده باشد. در این مطالعه برای انتخاب الگوی طراحی آموزشی معیارهای زیر مدنظر بوده است:

۱. از رویکرد تلفیقی استفاده شده باشد تا بتوان از نقاط قوت همه ی رویکردها بهره برد.
۲. برای طراحی آموزشی مدل های رایج جهانی بررسی شده باشد تا از تجارب علمی و عملی آنها استفاده شود.

۳. عناصر اساسی طراحی آموزشی (هدف، مخاطبان، محتوا، روش و ارزشیابی) را در خود جای داده باشد.
  ۴. واقع‌بینانه و قابل اجرا باشد.
  ۵. به منظور ارتقای کیفیت مستمر قابل انعطاف و اصلاح باشد.
  ۶. اثربخشی آن به طور عملی بر کودکان ایرانی بررسی شده باشد.
- با مقایسه بین الگوهای طراحی آموزشی، الگوی زارعی زوارکی (۱۳۹۱) با داشتن همه معیارهای ذکر شده انتخاب گردید. این الگو برگرفته از هشت مدل رایج جهانی (الگوی گانه و بریگز، الگوی واتسون، الگوی مریل، الگوی رایگلوث، الگوی کلر، الگوی مالندا، راسل و ماینیچ، الگوی موریسون، رأس و کمپ، الگوی زیمنس) است که با رویکردی تلفیقی عناصر اساسی آموزش را در خود جای داده است و اعتبار آن در مطالعه میدانی بررسی و تأیید شده است. سپس مؤلفه‌های الگو از طریق تحلیل کیفی و استخراج مضامین پرتکرار در منابع، تعیین و مقایسه و اولویت‌بندی شدند و به ترتیب اجزای الگو سازمان داده شدند. به عبارتی، شش عنصر الگو و ترتیب و توالی مراحل الگوی پیشنهادی طراحی شد.
- در بخش کمی نیز به منظور اعتبارسنجی الگوی پیشنهادی از پرسشنامه‌ی محقق ساخته استفاده گردید. این پرسشنامه دارای ۲۷ گویه است که مطابق با مؤلفه‌های الگو طراحی شد. روایی پرسشنامه توسط متخصصان تأیید گردید و آلفای کرونباخ آن ۰/۸ محاسبه شد؛ که نشان از پایایی مناسب پرسشنامه دارد. پرسشنامه برای نمونه‌ای متشکل از ۴۵ نفر از متخصصان روان‌شناسی تربیتی، روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی و تکنولوژی آموزشی از طریق ایمیل ارسال گردید که ۱۶ نفر پاسخ دادند. داده‌ها با نرم‌افزار SPSS مورد بررسی قرار گرفت. این بررسی به صورت آمار توصیفی (فراوانی و درصد فراوانی) و آمار استنباطی (آزمون خی دو^۱) بر روی داده‌ها انجام شد تا میزان اعتبار الگو مشخص گردد.

یافته‌ها

مؤلفه‌های الگوی آموزشی مبتنی بر نمایش خلاق بر اساس مضامین حاصل از تحلیل کیفی و متناسب با مراحل الگوی طراحی آموزشی زارعی زوارکی (۱۳۹۱) تدوین شد. این مراحل به‌قرار زیر است:

شکل ۲. مراحل الگوی طراحی آموزشی زارعی زوارکی

هر یک از این مراحل دارای زیر مرحله‌هایی است که پس از طراحی یکایک آن‌ها، در نهایت یک طراحی آموزشی یکپارچه به دست آمد. نتایج طرح‌ریزی مؤلفه‌ها و نیز ترتیب و توالی آن‌ها در جدول ۱ گنجانده شده است.

جدول ۱. مؤلفه‌های الگوی آموزش مبتنی بر نمایش خلاق

مراحل	زیرمراحل	طراحی	منابع و استنادات
	تعریف مشکل	ضعف واژگان	بهرامی و همکاران، ۱۳۸۲ شاهیدآغی و همکاران، ۱۳۸۶ Ralli et al., 2017
	شناسایی منبع مشکل	فقر محیطی و نبود تحرکات کلامی	مفیدی، ۱۳۹۳ ظریف، ۱۳۹۲
تجزیه و تحلیل مشکل	تعیین راه‌حل‌های ممکن	استفاده از اصول آموزش واژه	Encyclopedia of language development, 2014 O'Grady, 2005؛ ترجمه‌ی نجفی پارکی و رحیمی‌نژاد، ۱۳۹۶
	گزارش نتایج	انتخاب واژه‌های متناسب با علاقه و بافت فرهنگی - اجتماعی کودک استفاده از واژه‌ها در موقعیت معنادار، ایجاد موقعیت تعاملی و استفاده از تکرار	Encyclopedia of language development, 2014 O'Grady, 2005؛ ترجمه‌ی نجفی پارکی و رحیمی‌نژاد، ۱۳۹۶
طراحی	تجزیه و تحلیل فراگیران	توجه به توانایی‌های کلامی، شنوایی، شناختی، حرکتی و تخیلی در کودکان	Berk, 2008؛ ترجمه سید محمدی، ۱۳۹۵ شریفی، ۱۳۸۵ قاسم‌زاده، ۱۳۸۵ سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۹۸ Duffy، ترجمه یاسایی، ۱۳۸۰
	تعیین اهداف آموزشی	افزایش واژگان نسبت به قبل از دوره	هدف بر اساس مشکل موجود تعیین شد

مراحل	زیرمراحل	طراحی	منابع و استنادات
	تعیین محتوای آموزشی	انتخاب بازی و قصه‌های متناسب با توانایی کودکان بر مبنای اصول واژه‌آموزی	Encyclopedia of language development, 2014 O'Grady, 2005؛ ترجمه‌ی نجفی پارکی و رحیمی‌نژاد، ۱۳۹۶
	انتخاب روش‌های آموزشی	نمایش خلاق	صالحی و همکاران، ۱۳۹۴ باقری و همکاران، ۱۳۹۵ MpellaMaria & Evaggelinou, 2018 Priyadarshini, 2005 سپه‌وندی و همکاران، ۱۳۹۸ لعلی و همکاران، ۱۳۹۸
	تعیین رسانه‌های آموزشی	رسانه چندحسی (بازی، قصه و نمایش)	Chambers, 1970؛ ترجمه قزل ایاغ، ۱۳۹۲ آقاعباسی، ۱۳۸۴ پشت‌دار، ۱۳۸۹ Spolin, 1986؛ ترجمه حسینی، ۱۳۸۹
	تعیین فعالیت‌های یاددهی-یادگیری	بازی، قصه، نمایش	Chambers, 1970؛ ترجمه قزل ایاغ، ۱۳۹۲ آقاعباسی، ۱۳۸۴ پشت‌دار، ۱۳۸۹
	تعیین فضای آموزشی	فضای فیزیکی برای گردهم‌آیی افراد فضای معنوی صمیمانه	Chambers, 1970؛ ترجمه قزل ایاغ، ۱۳۹۲ آقاعباسی، ۱۳۸۴ پشت‌دار، ۱۳۸۹
	تعیین نظام ارزشیابی	ارزشیابی تشخیصی و نهایی ابزار: خرده آزمون‌های واژگان تصویری، شفاهی و ربطی	سیف، ۱۳۹۲ حسن‌زاده و مینایی، ۱۳۸۸
	تدارک نیروی انسانی	مری برای هدایت و راهنمایی گروه	Chambers, 1970؛ ترجمه قزل ایاغ، ۱۳۹۲ آقاعباسی، ۱۳۸۴ پشت‌دار، ۱۳۸۹
	طراحی روش مدیریت	گروه‌بندی داوطلبانه کودکان در هر جلسه	Chambers, 1970؛ ترجمه قزل ایاغ، ۱۳۹۲ آقاعباسی، ۱۳۸۴ پشت‌دار، ۱۳۸۹ Spolin, 1986؛ ترجمه حسینی، ۱۳۸۹
اجرا	اجرای آزمایشی	اجرای آزمایشی و پر کردن فهرست واریسی	سیف، ۱۳۹۲
	تجزیه و تحلیل نتایج	تعیین موارد نیاز به اصلاح	

مراحل	زیرمراحل	طراحی	منابع و استنادات
	اعمال اصلاحات لازم	بررسی موارد تعیین شده و طرح ریزی مجدد	
	اجرای کامل	اجرای نمایش خلاق	Chambers, 1970؛ ترجمه قزل ایاغ، ۱۳۹۲ آقاعباسی، ۱۳۸۴ پشت‌دار، ۱۳۸۹
	ارزشیابی درونی	اعتباریابی به روش پیمایشی (نظرسنجی از متخصصان)	Spolin, 1986؛ ترجمه حسینی، ۱۳۸۹ دلور، ۱۳۸۵
اصلاح و تجدید نظر	اصلاحات لازم	اصلاحات لازم برای ارزشیابی طرح	

در راستای هدف پژوهش، چارچوبی از مراحل اجرای الگوی آموزشی طراحی شده در جدول ۲ ارائه شده است که مربی می‌تواند با صرف حداقل وقت و انرژی از این الگوی اجرایی برای کلاس خود استفاده نماید. این فعالیت‌ها و توالی آن‌ها با توجه به مطالعات پیشین و تحلیل و ترکیب مضامین آن‌ها تدوین شده است.

جدول ۲. مراحل اجرای الگوی آموزش مبتنی بر نمایش خلاق

مراحل	زمان	فعالیت مربی	فعالیت یادگیرندگان	ملاحظات
۱. از آموزش		مربی با توجه به هدف که تقویت واژگان است، بازی‌های حرکتی، نمایشی، بداهه‌پردازی و قصه‌ای با واژه‌های موردعلاقه و یافت فرهنگی-اجتماعی کودک انتخاب می‌کند.		
تعیین محتوا		محتوا دارای تکرار باشد و موقعیت تعاملی ایجاد کند.		

مراحل	زمان	فعالیت مربی	فعالیت یادگیرندگان	ملاحظات
ابتدای آموزش معرفی	۵ دقیقه	قبل از شروع دوره، مربی با مخاطبان صحبت می‌کند. هدف از برگزاری دوره و روش انجام آن را بسیار مختصر و با بیانی قابل فهم برای کودکان عنوان می‌کند.	کودکان به مربی توجه کرده و اظهار نظر می‌کنند.	-
ارزینی اولیه پیش‌آزمون	۲۰ الی ۴۰ دقیقه	در جلسه‌ی اول، آزمون رشد زبانی در بین کودکان اجرا می‌شود و نتایج آن به‌عنوان پیش‌آزمون ثبت می‌گردد.	کودکان به سؤالات آزمون پاسخ می‌دهند.	-
روش ارائه تمرین حرکتی	۵ دقیقه	مربی یک تمرین حرکتی را برای کودکان معرفی کرده و از آن‌ها می‌خواهد آن را اجرا کنند. مثال: انواع راه رفتن روی شن، روی آب، روی یخ، در رودخانه، در کوه از کودکان خواسته می‌شود به قدم زدن بپردازند و تا مربی نام مکانی را بیان می‌کند خود را در آنجا تصور کرده و به طریقی راه بروند که آن مکان ایجاب می‌کند.	کودکان تمرین حرکتی معرفی شده را بنا به تصور خود اجرا می‌کنند.	بهتر است در ابتدای هر جلسه یک تمرین حرکتی برای ایجاد انگیزه و هیجان در کودکان اجرا شود.

مراحل	زمان	فعالیت مربی	فعالیت یادگیرندگان	ملاحظات
تمرین نمایشی	۱۰ الی ۱۵ دقیقه	مربی یک تمرین نمایشی را برای کودکان معرفی کرده و از آن‌ها می‌خواهد آن را اجرا کنند. مثال: بازی حس‌ها	کودکان تمرین نمایشی	
		از کودکان خواسته می‌شود به قدم زدن بپردازند و به محض اینکه مربی حسی را نام می‌برد آن را اجرا کنند. مثال: عصبانی شدن، خندیدن	مربی همه‌ی تمرین‌ها در یک جلسه الزامی نیست و بهتر است در جلسات اولیه فقط تمرینات حرکتی، نمایشی و بداهه‌پردازی انجام شود تا کودکان با حال و هوای دوره آشنا شوند و در جلسات بعدی نمایش خلاق اضافه گردد.	
تمرین بداهه‌پردازی	۱۰ الی ۱۵ دقیقه	مربی یک تمرین بداهه‌پردازی را برای کودکان معرفی کرده و از آن‌ها می‌خواهد آن را اجرا کنند. مثال: تخیل یک موجود	کودکان تمرین بداهه‌پردازی	
		کودکان به صورت دایره‌ای می‌نشینند و تصور می‌شود در مرکز دایره موجودی خیالی است. سعی در توصیف آن می‌شود هر کس چیزی از آن را توصیف می‌کند. توصیف تا جایی ادامه می‌یابد که کودکان تصویری از آن پیدا کنند. می‌توان در نهایت خواست آن را نقاشی کنند.	کودکان به قصه‌خوانی مربی گوش می‌سپارند.	
نمایش خلاق	۵ الی ۱۰ دقیقه	مربی کودکان را به شنیدن قصه انتخابی خود دعوت می‌کند و قصه را روایت می‌کند.	کودکان به قصه‌خوانی مربی گوش می‌سپارند.	

مراحل	زمان	فعالیت مربی	فعالیت یادگیرندگان	ملاحظات
	۵ دقیقه	مربی از کودکان می‌خواهد با مشارکت یکدیگر موقعیت‌های مختلف قصه را تفکیک کنند. مربی این تفکیک را روی تخته می‌نویسد.	کودکان برای تفکیک موقعیت‌های مختلف قصه با مربی همکاری می‌کنند.	-
	۵ دقیقه	مربی تفکیک قسمت‌های مختلف قصه را برای کودکان مرور می‌کند و از آن‌ها می‌خواهد یک قسمت را برای نمایش انتخاب کنند.	کودکان با قصه یک قسمت را برای نمایش انتخاب می‌کنند.	-
		مربی با توجه به نظر کودکان موقعیت منتخب قصه را اعلام کرده و مابقی را پاک می‌کند.		-
	۵ دقیقه	مربی از کودکان می‌خواهد موقعیت منتخب را با تفکیک و جزئیات بیشتری بیان کنند.	کودکان به بیان جزئیات موقعیت منتخب می‌پردازند.	-
	۵ دقیقه	مربی از کودکان می‌خواهد درباره ابعاد مختلف موقعیت منتخب اظهار نظر کنند. انگیزه‌ها، ویژگی‌ها، پوشش، نوع رفتار شخصیت‌ها و مواردی از این قبیل	کودکان نظراتشان را در مورد قصه اعلام می‌کنند.	-
	۵ دقیقه	مربی شخصیت‌های موقعیت را به ترتیب اعلام می‌کند و از کودکان می‌خواهد فردی که داوطلب اجرای آن نقش است اعلام کند.	کودکان داوطلب نقش‌های موردعلاقه خود می‌شوند.	-

مراحل	زمان	فعالیت مربی	فعالیت یادگیرندگان	ملاحظات
		مربی به گروه بازیگران فرصتی برای هماهنگی می‌دهد و برای گروه تماشاگران توضیح می‌دهد که با دقت به نمایش دوستانشان تلاش کنند ۳ نکته مثبت و ۳ نکته نیاز به اصلاح در نمایش را به خاطر بسپارند.	بازیگران ۵ دقیقه برای هماهنگی صحبت می‌کنند. - تماشاگران به مربی گوش می‌دهند.	
	۵ الی ۱۰ دقیقه	مربی زمان اجرای نمایش را اعلام می‌کند.	بازیگران نمایش را اجرا می‌کنند و تماشاگران مشاهده می‌کنند.	-
	۵ الی ۱۰ دقیقه	مربی پس از اجرا از تماشاگران می‌خواهد نکات مثبت و نیاز به اصلاح را اعلام کنند.	تماشاگران موارد مدنظر خود را اعلام می‌کنند و بازیگران در صورت نیاز صحبت می‌کنند.	-
	۵ الی ۱۰ دقیقه	مربی از کودکان می‌خواهد نفرات دیگری داوطلب شوند و نمایش مجدد اجرا شود.	کودکان داوطلب ایفای نقش می‌شوند و نمایش مجدد اجرا می‌شود.	-
پس از اتمام دوره یکبار آزمون رشد زبانی بر روی یکایک کودکان اجرا می‌شود و نتایج آن به‌عنوان نتایج پس‌آزمون ثبت می‌گردد.	۲۰ الی ۴۰ دقیقه		کودکان به سؤالات آزمون پاسخ می‌دهند.	-

برای اعتباریابی الگوی آموزش طراحی شده، داده‌های حاصل از اجرای پرسشنامه در بین متخصصان تحلیل شد. شاخص‌های توصیفی (فراوانی و درصد فراوانی) در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول ۳. شاخص‌های توصیفی هر یک از گویه‌های پرسشنامه اعتبارسنجی به تفکیک مرحله‌های الگو

ردیف	مرحله	سؤالات	درصد فراوانی		
			خیلی زیاد	زیاد	کم
۱	تجزیه و تحلیل مشکل	۱ تا ۷	۳۳	۵۵	۱۳
۲	طراحی	۸ تا ۲۲	۳۱	۶۴	۵
۳	اجرا	۲۳ تا ۲۵	۳۸	۶۰	۳

جدول ۳ نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی پاسخ‌ها به ترتیب در گزینه «زیاد» و «خیلی زیاد» است و در بین مراحل اصلی الگوی آموزشی طراحی شده، مرحله‌ی طراحی بالاترین فراوانی گزینه‌ی «زیاد» را به خود اختصاص داده است و مرحله‌ی تجزیه و تحلیل مشکل بالاترین فراوانی گزینه‌ی «کم» را داراست. معناداری آماری این یافته‌های توصیفی با استفاده از آزمون خی دو بررسی گردید. نتایج در جدول ۴ گزارش شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون خی دو جهت بررسی اعتبار الگوی آموزشی طراحی شده

ردیف	مرحله اصلی	مقدار خی دو	درجه آزادی	سطح معناداری
۱	تجزیه و تحلیل مشکل	۲۹/۵۸۹	۲	۰/۰۰۰
۲	طراحی	۱۲۸/۲۷۵	۲	۰/۰۰۰
۳	اجرا	۴۵/۸۷۵	۲	۰/۰۰۰

همان‌طور که در جدول ۴ بیان شده است میزان خی دو محاسبه شده مربوط به مراحل الگوی آموزشی مورد بررسی (تجزیه و تحلیل مشکل، طراحی و اجرا) از مقدار خی دو جدول در سطح خطا پذیری ۵ درصد (۵/۹۹) بیشتر است؛ بنابراین، از لحاظ آماری تفاوت موجود در یافته‌ها معنادار است و ناشی از شانس نیست. لذا با اطمینان ۹۵ درصد همه‌ی مؤلفه‌های الگوی طراحی شده معتبر است.

نتیجه‌گیری

این پژوهش در پی یافتن راهکاری عملی برای بهبود مشکلات ارتباطی کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست بوده و در این راستا با استفاده از چارچوب الگوی طراحی آموزشی و بر مبنای پژوهش‌های انجام‌شده و همچنین مبانی نظری موجود یک الگوی آموزشی قابل اجرا و مبتنی بر نمایش خلاق تدوین شده است که مشتمل بر سه مرحله‌ی اصلی است

- ✓ مرحله اول، تجزیه و تحلیل مشکل: در این مرحله مشکل و روش حل آن بررسی شد.
- طبق پژوهش‌ها مشخص شد که مشکلات مخاطبان مورد نظر اغلب از نوع زبانی هستند (بهرامی و همکاران، ۱۳۸۲ و شاه‌بداغی و همکاران، ۱۳۸۶)، زیرا کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست واژگان و افعال و جملات کمی بیان می‌کنند و طول جملات آن‌ها نیز کوتاه است (بهرامی و همکاران، ۱۳۸۲؛ شاه‌بداغی و همکاران، ۱۳۸۶ و Ralli et al., 2017). از آنجا که پژوهش‌های بررسی‌شده همسو بوده و بر ضعف واژگان تأکید داشتند این مشکل به‌عنوان مشکلی شایع پذیرفته شد.
- بر مبنای مشکل تعیین‌شده، لازم است اصول و روش‌های افزایش واژگان در کودکان تعیین شوند. برای این منظور اصولی وجود دارد که روش‌های اجرایی از آن استخراج می‌شود. دانشنامه‌ی رشد Encyclopedia of language development (2014) با جمع‌آوری و ارتباط دهی مقالات متنوع و متعدد در زمینه‌ی رشد زبان به‌ویژه در کودکان پیش‌دبستان، منبع مناسبی برای استخراج اصول توسعه‌ی واژگان در نظر گرفته شد.
- روش مناسب برای آموزش واژگان در این الگوی آموزشی نیز، طبق نظر O'Grady (2005)، ترجمه‌ی نجفی پازوکی و رحیمی‌نژاد، (۱۳۹۶)، دارای ویژگی‌هایی است که رعایت آن در طراحی الگوی آموزشی زمینه‌ساز بهبود مشکلات زبانی خواهد بود.
- در آخرین قدم از تجزیه و تحلیل مشکل، بر مبنای منابع بیان‌شده مشخص گردید که برای تقویت واژگان لازم است واژه‌های انتخابی مرتبط با علاقه‌ی کودکان بوده و با بافت اجتماعی-فرهنگی و نیز زمانی-مکانی کودکان تناسب داشته باشد. در روش آموزش نیز لازم است کلمات تکرار شوند، در موقعیت معنادار به‌کاربرده شوند و زمینه‌ی تعامل کودکان فراهم باشد.
- ✓ مرحله دوم، طراحی: در این مرحله ویژگی فراگیران، اهداف، محتوا، روش، رسانه، نظام ارزشیابی، نیروی انسانی و روش مدیریت مشخص شد.

- حوزه‌ی زبان به توانایی‌های شنوایی، کلامی و شناختی مرتبط است بنابراین لازم است کودکان در این حوزه‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار بگیرند.
- مهم‌ترین نمود مشکلات ارتباطی این کودکان نیز ضعف واژگان تشخیص داده شد، لذا افزایش واژگان کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست به‌عنوان هدف الگو مدنظر قرار گرفت.
- روش آموزشی مناسب برای تقویت واژگان کودکان پیش‌دستانی روش مبتنی بر نمایش خلاق پیشنهاد شد. نمایش خلاق برای بهبود و توسعه‌ی واژگان و مشکلات ارتباطی کودکان پشتوانه قوی پژوهشی دارد (MpellaMaria & Evaggelinou, 2018 و Priyadarshini, 2005 و سپهوندی و همکاران، ۱۳۹۸ و لعلی و همکاران، ۱۳۹۸) و اجرای آن به تجهیزات و فضای خاصی نیاز ندارد و برای محیط پرورشگاه که از امکانات و منابع انسانی زیادی برخوردار نیستند مناسب است.
- محتوای آموزشی موردنیاز در نمایش خلاق در دو حوزه‌ی بازی و قصه تعریف شد.
- رسانه، فعالیت‌ها، فضا، نیروی انسانی و مدیریت کلاس همگی با توجه به روش انتخابی که نمایش خلاق است مشخص گردید.
- نظام ارزشیابی بنا بر هدف تعیین‌شده جدای از روش اجرا است. برای ارزشیابی در این دوره یعنی بررسی تغییر در واژگان هر کودک نسبت به خودش، آزمون معتبر رشد زبان انتخاب شد.
- ✓ مرحله سوم: اجرا: در این مرحله لازم است الگوی آموزشی طراحی‌شده به‌صورت آزمایشی اجرا شود تا نواقص احتمالی شناسایی و اصلاح گردد و درنهایت الگوی آموزشی برای مخاطبان خود مورداستفاده قرار می‌گیرد. اجرای الگو در محیط آموزشی در جدول ۲ تشریح شد. مربی با پیگیری هشت گام آموزشی این الگو را پیاده می‌کند. این گام‌ها عبارت‌اند از: تعیین محتوا، معرفی دوره، اجرای پیش‌آزمون رشد زبان، انجام تمرین حرکتی، تمرین نمایشی، تمرین بداهه‌پردازی، اجرای نمایش خلاق و درنهایت اجرای پیش‌آزمون. نمایش خلاق که اصلی‌ترین بخش این الگوی آموزشی است خود به سه مرحله آمادگی، اجرا و ارزیابی تقسیم می‌شود که بیشترین توافق بین صاحب‌نظران در بخش اجرا وجود دارد.

طبق یافته‌های حاصل از بخش کمی پژوهش، می‌توان گفت الگوی آموزش مبتنی بر نمایش خلاق به‌منظور بهبود مشکلات ارتباطی کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست به‌طور کلی از دید متخصصان معتبر است. در آمار توصیفی به‌طور میانگین ۶۱ درصد از پاسخ‌ها الگوی آموزشی مذکور را در سطح مطلوب ارزیابی کرده‌اند و هیچ‌یک از متخصصان در هیچ‌یک از سؤالات و مرحله‌ها پایین‌ترین سطح پاسخ یعنی گزینه «خیلی کم» را انتخاب نکرده‌اند. برون‌داد آزمون خنثی دو نیز نتایج را فارغ از شانس و با اطمینان ۹۵ درصد تأیید کرد؛ بنابراین به‌طور کلی این الگوی آموزش مطلوب دانسته شده است.

این الگوی آموزشی با هدف توسعه‌ی واژگان برای کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست تهیه شده است ولی قابلیت استفاده برای همه‌ی کودکان دارای مشکلات ارتباطی از نوع واژگانی را دارد مشروط بر اینکه مخاطبان الگوی آموزش دارای اختلال خاصی نباشند و ضعف واژگانی آن‌ها مربوط به شرایط محیطی باشد. الگوی آموزشی طراحی شده دارای انعطاف مناسبی است و مربیان، معلمان و حتی والدین می‌توانند با تهیه محتوای مناسب در زمینه‌های گوناگون از آن بهره‌برند. عدم نیاز به شرایط خاص، تجهیزات، نیروی انسانی و فضا و زمان ویژه کاربردهای این الگو را گسترش می‌دهد.

در نهایت با توجه به یافته‌های این پژوهش پیشنهاد می‌شود که در زمینه ریشه‌یابی مشکلات کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست تحقیقات جدیدی صورت بگیرد تا کمبود ادبیات پژوهش در این زمینه رفع گردد و نیز طراحان آموزشی برای سایر مشکلات نیز الگوهای قابل‌اجرایی طرح‌ریزی نمایند. در استفاده از نتیجه این پژوهش باید بیان کرد مربیان مراکز نگهداری کودکان پیش‌دبستانی و نیز والدین این کودکان می‌توانند از الگوی ارائه‌شده برای بهبود واژگان کودکان خود استفاده کنند. لازم به ذکر است این الگو برای کودکان سنین پیش از دبستانی طراحی شده است که مشکلات ارتباطی آنان از نوع زبانی و به‌طور خاص واژگانی است.

منابع

- آقاعباسی، یدالله. (۱۳۸۴). *نمایش خلاق*. تهران: نشر قطره.
- اسپولین، ویولا. (۱۹۸۶). *بازی‌های نمایشی برای کارگاه تئاتر*. ترجمه فاطمه حسینی. (۱۳۸۹). تهران: نمایش.

انجمن روان‌پزشکی آمریکا. (۲۰۱۳). *راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی*، ترجمه‌ی هامایاک آوادیس یانس، حسن هاشمی میناباد و داود عرب قهستانی. (۱۳۹۵). تهران: رشد.

اوگریدی، ویلیام. (۲۰۰۵). *کودکان چگونه زبان می‌آموزند*. ترجمه‌ی معصومه نجفی پازوکی و ویدا رحیمی‌نژاد. (۱۳۹۶). تهران: موسسه فرهنگی مدرسه برهان (انتشارات مدرسه). باقری، نیوشا، عباسی، عفت و گرامی‌پور، مسعود. (۱۳۹۵). تأثیر فعالیت‌های زبان‌آموزی بر رشد زبان گفتاری کودکان ۵-۶ ساله در مراکز پیش‌دبستانی خصوصی شهرستان لنگرود. *فصلنامه خانواده و پژوهش*، (۳۱)، ۶۷-۸۶.

برک، لورا. (۲۰۰۸). *روان‌شناسی رشد*. ترجمه: یحیی سید محمدی. (۱۳۹۵). تهران: ارسباران. بهرامی، اکبر صالحی، فرانک و پورمومنی، عباسعلی. (۱۳۸۲). مقایسه قابلیت‌های گفتاری کودکان پرورشگاهی با کودکان مهدکودک. *مجله پژوهش در علوم پزشکی*، ۸، ۱۰۷-۱۰۹. پشت‌دار، محمدعلی. (۱۳۸۹). *قصه‌گویی و نمایش خلاق*. تهران: دانشگاه پیام نور. جعفری، نرگس. (۱۳۹۳). *کارکردهای نمایش خلاق*. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

چمبرز، دیویی دلبیو. (۱۹۷۰). *قصه‌گویی و نمایش خلاق*. ترجمه‌ی ثریا قزل‌ایاغ. (۱۳۹۲). تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

حسن‌زاده، سعید و مینایی، اصغر. (۱۳۸۸). *آزمون رشد زبان*. تهران: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

دافی، برنادت. (۱۳۸۰). *تشویق خلاقیت و تخیل در کودکان*. ترجمه: مهشید یاسایی. تهران: ققنوس.

دلاور، علی. (۱۳۸۵). *روش‌های تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی*. تهران: دانشگاه پیام نور. فارل، مایکل. (۲۰۱۲). *درخودماندگی و مشکلات ارتباطی، راهبردهای کاربردی برای اولیا و مربیان*. ترجمه: احمد به‌پژوه و محدثه محمودی. (۱۳۹۳). تهران: آوای نور.

زارعی زوارکی، اسماعیل. (۱۳۹۱). *طراحی آموزشی و محیط‌های یادگیری با رویکرد تلفیقی، نقدی بر مدل‌های پیشین و ارائه مدلی نوین در این زمینه*. فصلنامه *روان‌شناسی تربیتی*، ۸(۲۴)، ۴۸-۲۷.

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی، آموزشی. (۱۳۹۸). *کتاب همراه مربی کودک*. تهران: چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.

- سپه‌وندی، سمیه، صاحب‌الزمانی، محمد و فراهانی، حجت‌الله. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر قصه‌گویی به روش ایفای نقش بر مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی کودکان اوتیسمی. فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی لرستان، ۲۱(۱)، ۲۵-۳۷.
- سیف، علی‌اکبر. (۱۳۹۲). روان‌شناسی پرورشی نوین. تهران: دوران.
- شاه‌بداغی، محمدرحیم، ذبیحی، علی‌اصغر، مدرسی، یحیی و پورحیدری، محمود. (۱۳۸۶). بررسی مقایسه‌ای ویژگی‌های زبانی و وضعیت تحصیلی کودکان شبه خانواده با کودکان غیر شبه خانواده ۷ سال. مجله توان‌بخشی نوین، ۱(۱)، ۳۹-۴۶.
- شریفی، هدیه. (۱۳۸۵). تأثیر ادبیات بر زبان کودک. تهران: نویسندگان کودک و نوجوان.
- صالحی، امید، عالیان، حمیدرضا و احمدیان، سکینه. (۱۳۹۴). نگاهی به تفاوت نمایش خلاق با دیگرگونه‌های نمایش و جایگاه آن در تدریس فارسی دوره ابتدایی. فصلنامه پویا در علوم انسانی، ۱(۲)، ۴۵-۵۳.
- ظریف، فاطمه. (۱۳۹۲). بررسی اثربخشی اجرای بازی‌های زبان‌شناختی بر رشد مهارت‌های زبان دریافتی و بیانی کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- قاسم‌زاده، فاطمه. (۱۳۹۶). روش‌های یاددهی-یادگیری مبتنی بر رویکرد رشد محور. تهران: انتشارات فنی.
- کلانتری، معصومه، امیری مجده، مجتبی و تجلی، پریسا. (۱۳۹۸). اثربخشی برنامه هنردرمانی بر رشد مهارت‌های ارتباطی دختران نوجوان آهسته‌گام. مجله تحقیقات نظام سلامت، ۱۵(۲)، ۱۱۵-۱۲۱.
- کیانیان، داوود. (۱۳۹۰). تئاتر خلاق. تهران: سوره مهر.
- لعلی، مهسا، عشایری، حسن و صداقتی فرد، مجتبی. (۱۳۹۸). قصه‌گویی دیالوگی بر مهارت‌های ارتباطی و عزت‌نفس کودکان دارای افت عملکرد تحصیلی. فصلنامه روان‌شناسی تحلیلی-شناختی، ۱۰(۳۷)، ۱۰۱-۱۱۳.
- محمدی فریمان، محمد. (۱۳۹۴). طراحی فرآیند تدریس مبتنی بر نمایش خلاق و تأثیر آن بر دامنه واژگان دانش‌آموزان مبتلا به اختلال خواندن پایه دوم ابتدایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- مفیدی، فرخنده. (۱۳۹۳). مبانی آموزش و پرورش در دوره‌ی پیش از دبستان. تهران: سمت.

References

- Alfano, C. A., & Beidel, D. C. (2011). *Social anxiety in adolescents and young adults*. Washington, DC: American Psychological Association Books.

- Aarts, R., Demir, S., & Vallen, T. (2011). Characteristics of academic language register occurring in caretaker-child interaction: Development and validation of a coding scheme. *Language Learning*, 61(4), 1173-1221.
- Burchinal, M. R., Pace, A., Alper, R., Hirsh-Pasek, K., & Golinkoff, R. M. (2016). Early language outshines other predictors of academic and social trajectories in elementary school. In *Administration for Children and Families (ACF) National Research Conference on Early Childhood*. Washington, DC.
- Encyclopedia of language development. (2014). *Patricia J. Brooks, editor, College of Staten Island and the Graduate Center of City University of New York; Vera Kempe, editor, Abertay University*.
- Göktürk, Ö., Çaliskan, M., & Öztürk, M. S. (2020). The Effects of Creative Drama Activities on Developing English Speaking Skills. *Journal of Inquiry Based Activities*, 10(1), 1-17.
- Hatoum, A. S., Rhee, S. H., Corley, R. P., Hewitt, J. K., & Friedman, N. P. (2018). Etiology of stability and growth of internalizing and externalizing behavior problems across childhood and adolescence. *Behavior Genetics*, 48, 298-314.
- Huang, C. C., Wang, L. R., & Warrener, C. (2010). Effects of domestic violence on behavior problems of preschool-aged children: Do maternal mental health and parenting mediate the effects?. *Children and Youth Services Review*, 32(10), 1317-1323.
- Kapitan, L. (2017). *Introduction to art therapy research*: Routledge.
- King, J. L. (Ed.). (2021). *Art therapy, trauma, and neuroscience: Theoretical and practical perspectives*. Routledge..
- Mthombeni, H. M. (2010). *Factors in the family system causing children to live in the streets: a comparative study of parents' and children's perspectives* (Doctoral dissertation, University of Pretoria).
- Mpella, M., & Evaggelinou, C. (2018). Does theatrical play promote social skills development in students with autism? A systematic review of the methods and measures employed in the literature. *Preschool and Primary Education*, 6(2), 96-118.
- Pears, K. C., Heywood, C. V., Kim, H. K., & Fisher, P. A. (2011). Prereading deficits in children in foster care. *School Psychology Review*, 40(1), 140-148.
- Priyadarshini, H. (2008). Life skills building in orphans and vulnerable children through arts based training program.
- Asimina, R., Melpomeni, S., & Alexandra, T. (2017). Language and psychosocial skills of institutionalized children in Greece. *The Open Family Studies Journal*, 9(1) 76-87.
- Ulubey, Ö. (2018). The Effect of Creative Drama as a Method on Skills: A Meta-Analysis Study. *Journal of Education and Training Studies*, 6(4), 63-78.

استناد به این مقاله: مرتضوی شالی، سیده ساحل، دستجردی کاظمی، مهدی و عالی، آمنه. (۱۴۰۱). طراحی الگوی آموزش مبتنی بر نمایش خلاق به منظور بهبود مشکلات ارتباطی کودکان بی سرپرست و بدسرپرست فناوری‌های آموزشی در یادگیری، ۵(۱۷)، ۶۳-۸۴. doi: 10.22054/jti.2023.71970.1360

Educational Technologies in Learning is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.